

специальные знания, умения, навыки, которые имеют определенное влияние на средства использования и сохранения информации. Определяется суть коммуникативности социального работника как социально-психологическое, профессионально значимое качество, готовность к организационно-коммуникативной деятельности, основой которой есть сформированные в процессе профессиональной подготовки в высшем учебном заведении коммуникативные умения.

Ключевые слова: коммуникативность личности, коммуникативность социального работника, профессиональная деятельность, профессиональная подготовка, высшее учебное заведение, специалист социальной сферы.

GODLEVSKA ALLA. *Sociability of the personality as important component of successful professional activity of social workers.*

The purpose of this article is to present a pedagogical problem «communicativeness of the personality (sociability) as part of successful professional activity of social workers». The author analyses the essence of the phenomenon «personality communicativeness» that synthesizes in itself different elements of outlook, moral, professional, physical, emotional and strong-willed qualities of the individual, as well as special knowledges, abilities, skills which have some impact on the means, the use and saving of information. It defines the essence of communicativeness of the social worker as social and psychological, professionally significant quality, readiness for organizational and communicative activities. The basis of which is communicative skills, formed in the process of training in the higher educational institution.

Keywords: communicativeness of the personality (sociability), sociability of the social worker, professional activities, vocational training, higher education institution, specialist in social sphere.

УДК 37.046

Голубенко Т.О.

ФОРМАЛЬНА ТА НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Стаття присвячена актуальній, але мало розробленій темі теоретичного визначення та законодавчого регулювання формальної та неформальної освіти та можливості використання зарубіжного досвіду у цій сфері в національному законодавстві про освіту в Україні. Розкрито зміст понять «формальна освіта» та «неформальна освіта». Розглянуто педагогічні особливості формальної та неформальної освіти у контексті реформування вищої освіти. Висвітлено важливість єдності формальної та неформальної освіти як невід'ємних елементів навчального процесу.

Ключові слова: освіта, формальна освіта, неформальна освіта, соціальний працівник.

Сучасні перетворення у суспільстві, нові орієнтири розвитку економіки, політики, соціальної та культурної галузі – усе це кардинально змінило вимоги до освіти, суттєво підвищило її роль у модернізації суспільства. Зазначені перетворення зумовили необхідність побудови освітньої політики в контексті неперервності та поєднання формальної і неформальної освіти.

Особливої актуальності набуває це завдання у зв'язку із загальносвітовими тенденціями: посиленням суб'єктної ролі особистості, підвищенням вимог до її інтелекту, зростанням джерел інформацій, кваліфікаційних рівнів, прискоренням науково-технічного прогресу, стрімким поширенням інформаційних технологій у всіх сферах людської життєдіяльності, глобалізацією освітніх процесів, що зумовлює стандартизацію освітніх понять. Значущим пріоритетом у цьому контексті є подальше впровадження вимог Болонської угоди, що дає змогу поєднувати традиційні та інноваційні технології в організації навчального процесу у вищій освіті.

Стратегічним завданням освітньої політики нашої держави, що сформульоване у нормативних документах, є забезпечення конкурентоспроможності української освіти на ринку світових освітніх послуг, розширення участі навчальних закладів, педагогів, студентів і науковців у проектах міжнародних освітніх організацій і співтовариств.

Реалізація цих завдань неможлива без усвідомлення сутності глобальних процесів у всіх сферах життя в цілому і в освітній зокрема.

Традиційна формальна освіта не завжди може надати необхідну можливість подолання освітніх проблем. У зв'язку з цим все більшої актуальності набуває неформальна та позаформальна освіта. У країнах Європейського Союзу приділяється значна увага законодавчому урегулюванню неформальної та позаформальної освіти, її прирівнювання до формальної освіти.

Актуальність проблеми неформальної освіти засвідчують нормативні документи міжнародних організацій: ЮНЕСКО, Європейського Союзу, ООН, ЄС, Міжнародної організації праці, Ради Європи. Меморандум Європейської Комісії охоплює важливі рекомендації щодо розвитку неформальної освіти, яка є важливою складовою концепції неперервного навчання, дає молоді й дорослим змогу набувати знання, уміння й навички, виробляти погляди й адаптуватися до постійних змін у соціальному середовищі.

Зважаючи на розвиток потреби соціальних працівників у навчанні впродовж усього життя, актуальними й визнаними стають знання, уміння й навички, здобуті у системі формальної та неформальної освіти, що виводить навчання за чіткі межі інституційного простору, розширює можливості здобуття освіти у будь-який час (незалежно від віку). Така освіта передбачає як більш різноманітні форми, так і нефіксовані тимчасові межі її здобуття. Неформальна освіта є важливим елементом у процесі створення демократичного суспільства, вихованні громадянина. Її значення для демократизації пояснюють також тим, що її гнучкість, особливості організації дають змогу вирішувати навчальним закладам різноманітні освітні завдання, проблеми професійної підготовки й виховання молодих людей.

Проблему розвитку неперервної освіти та її елементів досліджували Ю. Бабанський, В. Виноградова, О. Карпенко, В. Поліщук, Т. Хюсен, Ф. Шльосек та ін. Проблема неформальної освіти як складової неперервного навчання висвітлена у наукових працях Р. Дейва, П. Девіса, М. Ераута, К. Куллена, Д. Філда, П. Фордхема, П. Ходкінсона та ін.

Мета статті – проаналізувати специфіку форм та методів формальної та неформальної освіти майбутніх соціальних працівників.

Законодавство України про освіту базується на Конституції України, складається з законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про освіту дорослих» та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність системи освіти.

У Європі теорія і практика освіти охоплює формальну та неформальну освіту, що у взаємозв'язку сприяють вирішенню завдань професійного та соціального розвитку молоді. В Україні в умовах сучасних демократичних процесів неформальна освіта набуває свого розвитку, проте не набула належного офіційного впровадження порівняно з формальними освітніми закладами.

Формальна освіта – це освіта, спрямована на одержання або зміну освітнього рівня та кваліфікації в навчальних закладах та установах освіти згідно з визначеними освітньо-професійними програмами і терміном навчання, заходами державної атестації, що підтверджується отриманням відповідних документів про освіту.

Формальна освіта проходить у організованому та ієрархічно структурованому контексті, завершується видачею загально визнаного диплому, має визначену тривалість по часу та ґрунтується на державній навчальній програмі, організовано формальними, як правила зареєстрованими, організаціями. Формальна освіта представляє собою отримання освіти, вищої освіти, післядипломної освіти (аспірантура, ординатура, докторантура). Отримання другої вищої освіти також входить до структури формальної освіти. Формальна освіта пов'язана з отриманням відповідних кваліфікацій та ступенів, які підтверджуються відповідними документами. Формальна освіта інституціалізована.

Неформальна освіта – це здобуття знань, умінь і навичок для задоволення освітніх особистісних потреб, не регламентоване місцем здобуття, терміном та формою навчання, заходами державної атестації.

Неформальну освіту розуміють, по-перше, як «будь-яку навчальну діяльність у робочий чи позаробочий час у колі фахівців, друзів, родини, що не є структурованою, організованою чи спланованою; по-друге, як навчальний процес, що відповідає структурі цієї діяльності, набуває організованої форми, не належить до державних програм обов'язкової освіти та визначається цілеспрямованістю» [6, с. 63]. Зазначена форма освіти не завжди передбачає видачу сертифікатів, посвідчень, що засвідчують рівень одержаної кваліфікації після її завершення.

На думку Д. Лівінгстона, неформальна освіта – це навчальна діяльність, що зумовлена освітніми потребами, прагненнями молоді до оволодіння необхідними знаннями чи вміннями, відбувається за межами програм освітніх закладів. Іншими словами, «неформальна освіта охоплює усе навчання поза програмами формальних чи неформальних освітніх закладів і програм» [7, с. 15-23].

Зважаючи на розвиток потреби молоді у навчанні впродовж усього життя, актуальними й визнаними стають знання, уміння й навички, здобуті у системі неформальної освіти, що виводить навчання за чіткі межі інституційного простору, розширює можливості здобуття освіти у будь-який час (незалежно від віку). Така освіта передбачає як більш різноманітні форми, так і нефіксовані тимчасові межі її здобуття.

Неформальна освіта є важливим елементом у процесі створення демократичного суспільства, вихованні громадянина. Її значення для демократизації пояснюють також тим, що її гнучкість, особливості організації дають змогу вирішувати навчальним закладам різноманітні освітні завдання, проблеми професійної підготовки й виховання, зокрема фахівців соціальної сфери.

«Формальна освіта є інституціалізована (тобто представлена освітніми закладами різних типів та кваліфікаційних рівнів); пропедевтична (у тому сенсі, що кожен її рівень готує учнів до наступного, вищого і опирається на попередній); охоплює обов'язкову початкову освіту, молодшу та середню школу; здійснює навчальну програму, затверджену на державному рівні (з чітко визначеними цілями та системою оцінювання); має ієрархічний характер (наявність вищого органу управління)» [6, с. 75].

На відміну від зазначеного, неформальна освіта стосується всіх освітніх програм, що реалізуються поза формальною освітньою системою, зазвичай є добровільною і короткотривалою. Такі програми визначаються широкою різноманітністю, наприклад, оволодіння другою мовою, набуття умінь розв'язання конфліктів, формування лідерських рис, програми психолого-педагогічного спрямування. Ці програми на відміну від формальної освіти не вимагають попереднього навчання. Процес навчання забезпечують інструктори. Важливою проблемою є визнання кваліфікацій, здобутих у закладах неформальної освіти.

На сучасному етапі на Заході, а також в Україні створюються нові моделі оцінювання, що базуються на умовах валідності здобутих знань, умінь та навичок та їхнього визнання на державному рівні. Вибір надійних форм оцінювання повинен брати до уваги специфіку певної форми освіти.

Якщо звернутись до історичного чинника, то установи неформальної освіти тривалий час не визнавали формальними навчальними закладами, але на сучасному етапі розвитку демократичної, громадянської освіти потреба в неформальній освіті помітно зростає. Упродовж тривалого часу питання співіснування формальної та неформальної освіти зумовлює значні суперечки. Однак вивчення літератури з цього питання підтверджує факт, що «обидві форми освіти, маючи певні відмінності, у жодному випадку не заперечують одна одну, а, навпаки, за твердженням Білета, доповнюють» [5, с. 56–57].

Аналізуючи наукові джерела, з погляду категорій наміреності та усвідомлення авторами визначено три форми неформальної освіти: самоспрямоване навчання, випадкове навчання та усупільнення. Беручи до уваги різні аспекти, наявність цих категорій у певній формі не є обов'язковою.

Самоспрямоване навчання охоплює елементи наміреності та усвідомлення, оскільки особа має бажання навчатись ще на початку процесу й усвідомлює, що вивчила щось. Ми можемо навести певні приклади: група студентів самостійно вивчає політичну економіку і регулярно зустрічається, щоб обговорити опрацьований матеріал; особа вирішує дізнатись більше про певну історичну подію: читає книги, архівні документи, дивиться фільми, йде в музей тощо.

Випадкове навчання – це навчання, коли категорії наміреності немає, набувши досвід, особа розуміє, що певне навчання було (усвідомлення). Прикладом можуть бути висновки, які роблять студенти після кількох років навчання; особа, що дивиться новини, дізнається про факт, про який не знала до того.

Усупільнення належить до інтернаціоналізації цінностей, відношення, поведінки, вмінь тощо, що відбуваються у повсякденному житті. У цьому випадку не наявні категорії наміреності та усвідомлення.

Зазначимо, що хоча усупільнення відбувається без усвідомлення, ми можемо зрозуміти це навчання згодом через процес ретроспективного пізнання, що може бути як зовнішнім, так і внутрішнім. «У різних ситуаціях, людина може бути змушена визнати, що володіє певними навиками, які є результатом усупільнення» [8, с. 14].

Зауважимо, що неформальна освіта відрізняється від формальної освіти підходами до навчання. Сьогодні, коли створюється єдиний світовий освітній простір, демократична освіта ґрунтується на засадах нової філософії ХХІ століття, яка, на думку Т. Кошманової, «відстоює самостійне незалежне мислення особистості, її готовність до прийняття й розуміння думки іншого, а також спрямованість людей на об'єднання, згуртування для досягнення миротворчих цілей і добробуту громади, держави, суспільства» [5, с. 1-2].

Беручи до уваги цей аспект, можемо зробити висновок, що традиційний авторитарний підхід до навчання потребує змін, які забезпечать побудову педагогіки громадянського суспільства.

Таким чином, формальна та неформальна освіта відбувається у будь-якому середовищі (навчальному закладі, сім'ї, товаристві тощо); в будь-якому віці (від народження до смерті), що ще раз підтверджує факт існування неформальної освіти як частини неперервного навчання у поєднанні із формальною освітою; в індивідуальній чи груповій формі. Джерелом неформальної освіти можуть бути книжки, газети, телебачення, Інтернет, музеї, школи, інститути, досвід друзів, родичів, власний досвід, різні заходи. Усвідомлення неформальної освіти відбувається відразу або згодом. Цей вид освіти може бути додатковим чи трансформативним. Додаткова освіта стосується додавання знань, удосконалення умінь і розвитку цінностей, що збільшують і поглиблюють наявні знання майбутніх соціальних працівників. Неформальна освіта може як доповнювати й укріплювати формальну освіту, так і суперечити їй, водночас залишаючись важливим елементом, що потребує необхідної уваги, вивчення, впровадження та використання у сучасному світі для забезпечення гідного освітнього рівня громадян України.

Використана література:

1. Закревська С. І. Особливості навчально-пізнавального процесу у формальній і неформальній освіті // *Історія педагогіки. Гуманізація навчально-виховного процесу.* – 2011. – Вип. LV. – Ч. I. – С. 126 -138.
2. Десятов Т.М. Неперервна професійна освіта // *Ен-циклопедія освіти / голов. ред. В.Г. Кремень; Акад. пед. наук України.* - К.: Юрінком Ін-тер, 2008. - С. 582-583.
3. Карпенко О.Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти: Монографія. / За редакцією С.Я. Харченко. – Дрогобич: Коло, 2007. – 374 с.
4. Меморандум Європейської Комісії 2000. Рекомендація 1437 (2000) Про неформальну освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.coe.kiev.ua/docs/pace/rec1437%282000%29.Htm>.
5. Педагогіка громадянського суспільства / За ред. д-ра пед. наук Т. Кошманової. – Львів, 2005. – 230 с.
6. Colley H., Hodkins P., Malcom J. *Informality and formality in learning // Lifelong Learning Institute University of Leeds.*
7. Livingstone D. W. *Adult's Informal Learning: Definitions, Findings, Gaps and Future Research / D.W. Livingstone // NALL Working Paper No. 21 / 2001 [Електронний ресурс].* – Режим доступу: https://tspace.library.utoronto.ca/retrieve/4484/21_adults_informal_learning.
8. *The research on new approaches to lifelong learning // Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto. Canada 2006.*
9. Хюсен Т. К обучающемуся обществу // *Курьер ЮНЕСКО. 1983. Июнь. 5. Billets. Critiquing workplace learning discourses: participation and continuity at work. Studies in the Education of Adults, 34(1), 2001.*

ГОЛУБЕНКО ТАТЬЯНА АЛЕКСАНДРОВНА. Формальное и неформальное образование будущих социальных работников.

Статья посвящена актуальной, но мало разработанной теме теоретического определения и законодательного регулирования формального и неформального

образования и возможности использования зарубежного опыта в этой сфере в национальном законодательстве об образовании в Украине. Раскрыто содержание понятий «формальное образование» и «неформальное образование». Рассмотрены педагогические особенности формального и неформального образования в контексте реформирования высшего образования. Освещена важность единства формального и неформального образования как неотъемлемых элементов учебного процесса.

Ключевые слова: образование, формальное образование, неформальное образование, социальный работник.

GOLUBENKO TATIANA. *Formal and informal education of future social workers.*

The article is devoted but little developed theoretical topic legislative definition and regulation of formal and informal education and the possibility of using foreign experience in this field in national legislation on education in Ukraine. The content of the concepts of «formal education» and «informal education». Considered pedagogical features formal and informal education in the context of reforming higher education. Deals with the importance of the unity of formal and non-formal education as an integral part of the educational process.

Key words: education, formal education, informal education, social worker.

УДК: 365.785.12

Житинська М.О.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК ОБ'ЄКТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ

У статті розкрито зміст поняття «людина похилого віку». Визначено, що підґрунтям для організації соціально-педагогічної підтримки є теоретичні надбання різних наук стосовно розуміння сутності старості як вікового періоду. Теоретичні підходи з психології, філософії, педагогіки стали базою для окреслення психолого-педагогічних та соціальних особливостей геронтологічної групи, сприяли виявленню основних проблем та труднощів життєдіяльності людей похилого віку. Встановлено, що вирішення означених проблем і є необхідною умовою організації соціально-педагогічної підтримки життєдіяльності людей похилого віку.

Ключові слова: люди похилого віку, проблеми та труднощі життєдіяльності людей похилого віку, соціальна активність людини у старості, теоретичні підходи до розуміння старості.

Важливим і актуальним завданням українського суспільства є забезпечення відповідного рівня життя людей похилого віку. З посиленням кризових явищ в суспільстві, саме люди похилого віку гостро відчують їх негативний вплив. Соціально-демографічна ситуація в світі констатує швидке зростання частки людей похилого віку, старіння населення стає глобальною світовою проблемою.

Метою нашої статті є психолого-педагогічна характеристика людей похилого віку як об'єкта соціально-педагогічної підтримки.

Виходячи з аналізу соціально-психологічної та педагогічної літератури, використовуючи термін «людина похилого віку», маємо на увазі, віковий період в межах від 60 до 75 років, так званий «третій вік». Ми вважаємо, що головним критерієм для